

**FONOSKOPIYA EKSPERTIZASINING JINOYATCHILIKNI ANIQLASHDA
VA OCHIDAGI O‘RNI**

*O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akdemiyasi
Kriminalistik-ekspertizalar kafedrasio ‘qituvchisi, katta leytenant*

Qirg‘izboyev Maruf Odiljon o‘g‘li

*O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akdemiyasi,
Ekspert-kriminalistika faoliyati 330-guruh kursanti, safdor*

Mirzayev Mirzohid Murod o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada fonoskopiya ekspertizasining jinoyatlarni aniqlash va ochish jarayonidagi ahamiyati, uning ilmiy-nazariy hamda amaliy asoslari tahlil qilinadi. Fonoskopiya – shaxsning ovoz va nutq xususiyatlarini o‘rganish orqali uni aniqlashga yo‘naltirilgan sud ekspertizasi turi hisoblanadi. Maqolada ovoz yozuvlarini tahlil qilishning zamonaviy texnik vositalari, akustik va lingvistik belgilar asosida identifikatsiya jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, fonoskopiya ekspertizasi yordamida audioyozuvlarning haqiqiyliigi, montaj alomatlari hamda soxta yozuvlarni aniqlash imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda ushbu ekspertizaning tergov va sud amaliyotidagi o‘rni, dalillarni ishonchli tarzda baholashdagi roli, jinoyatchilikni fosh etish va profilaktika qilishdagi ahamiyati asoslab berilgan.

Калит сўзлар: fonoskopiya, sud ekspertizasi, jinoyatni ochish, identifikatsiya, ovoz tahlili, akustik belgilar, audioyozuv.

Аннотация: В данной статье анализируется значение фоноскопической экспертизы в процессе раскрытия и расследования преступлений, а также её научно-теоретические и практические основы. Фоноскопия представляет собой вид судебной экспертизы, направленный на идентификацию личности по особенностям её голоса и речи. В статье освещены современные технические средства анализа голосовых записей, процессы идентификации на основе акустических и лингвистических признаков. Кроме того, рассматриваются возможности фоноскопической экспертизы по установлению подлинности аудиозаписей, выявлению признаков монтажа и фальсифицированных записей. В исследовании обоснована роль данной экспертизы в следственной и судебной практике, её значение в надёжной оценке доказательств, а также в раскрытии и профилактике преступлений.

Ключевые слова: фоноскопия, судебная экспертиза, раскрытие преступления, идентификация, анализ голоса, акустические признаки и аудиозапись.

Annotation: This article analyzes the significance of phonoscopic examination in the process of detecting and solving crimes, as well as its scientific-theoretical and practical foundations. Phonoscopy is a type of forensic examination aimed at identifying a person through the study of their voice and speech characteristics. The article highlights modern

technical means of analyzing voice recordings and the processes of identification based on acoustic and linguistic features. In addition, it examines the capabilities of phonoscopic examination in determining the authenticity of audio recordings, detecting signs of editing, and identifying falsified recordings. The study substantiates the role of this examination in investigative and judicial practice, its importance in the reliable evaluation of evidence, and its contribution to crime detection and prevention.

Keywords: *phonoscopy, forensic examination, crime detection, identification, voice analysis, acoustic features and audio recording .*

КИРИШ

Hozirgi davrda texnologiyalar rivojlanishi jinoyatchilik tabiatini ham o'zgartirib yubordi. Ayniqsa, aloqa vositalari — telefon, internet, audio va video yozuvlar jinoyat izlarini saqlovchi muhim dalil manbaiga aylandi. Shu sababli jinoyatlarni ochishda fonoskopiya ekspertizasi — ya'ni ovoz yozuvlarini tahlil qilish, ularning haqiqiylikni aniqlash, shaxsning nutq belgilarini identifikatsiya qilish bo'yicha ekspertiza alohida ahamiyat kasb etadi. Fonoskopiya ekspertizasi kriminalistika fanining nisbatan yangi, ammo tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biridir. Uning yordamida nafaqat shaxsni ovoz orqali aniqlash, balki yozuv montaj qilinganmi yoki yo'qmi, audiofayl tabiiy yoki sun'iy ravishda yaratilganmi, degan savollarga ham javob topish mumkin. Zamonaviy axborot texnologiyalarining rivojlanishi inson hayotining barcha sohalariga, shu jumladan jinoyatchilikning xususiyatlariga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda jinoyatlar ko'pincha telefon, internet va boshqa audio vositalar orqali amalga oshirilmoqda. Shunday vaziyatlarda jinoyat izlarini aniqlashda fonoskopiya ekspertizasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ekspertiza ovoz yozuvlarini o'rganish, shaxsni nutq belgilariga ko'ra aniqlash hamda yozuvning haqiqiylikni tekshirish imkonini beradi.

Fonoskopiya ekspertizasining mazmuni va vazifalari

Fonoskopiya ekspertizasi — bu audioyozuvdagi nutq, tovush va shovqinlarni ilmiy asosda tahlil qilib, ularning texnik va lingvistik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan sud ekspertizasi turidir. Uning asosiy maqsadi — ovoz yozuvini tekshirib, dalil sifatida uning ishonchliligini tasdiqlash yoki rad etishdir.

Asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Audioyozuvning **haqiqiylikni aniqlash** — unda montaj, tahrir yoki o'zgartirishlar bo'lgan-bo'lmaganini tekshirish.
2. Ovoz yozuvdagi **shaxsni identifikatsiya qilish** — ya'ni nutq va talaffuz xususiyatlari orqali shaxsni aniqlash.
3. Yozuvdagi **nutq mazmunini aniqlash** — ba'zan so'zlar noaniq yoki shovqin ostida bo'lishi mumkin, ularni tiklash ekspertning vazifasidir.
4. **Ovoz yozuvining texnik sharoitlarini** (joy, masofa, mikrofon sifati va boshqalar) o'rganish.

Fonoskopiya ekspertizasining jinoyatchilikni aniqlashdagi roli

Fonoskopiya ekspertizasi turli jinoyat turlarini ochishda qo'llaniladi:

• **Tovlamachilik va tahdid** holatlarida — telefon orqali bo‘lgan suhbatlar orqali gumondorni aniqlashda.

• **Shantaj va tuhmat** ishlarida — audioyozuvning haqiqiy yoki soxta ekanligini aniqlashda.

• **Pora olish va xizmat suiste’moli** jinoyatlarida — suhbat ishtirokchilarini identifikatsiya qilishda.

• **Terrorchilik yoki ekstremistik faoliyat** bilan bog‘liq audio chiqishlarni tekshirishda.

• **Odam o‘g‘irlash yoki tovlamachilik** holatlarida — qo‘ng‘iroq qilgan shaxsni aniqlashda.

Masalan, tovlamachilik holatida jabrlanuvchiga noma’lum shaxs telefon orqali pul talab qilgan bo‘lsa, fonoskopiya ekspertizasi orqali ushbu ovoz gumondorga tegishli yoki yo‘qligi aniqlanadi. Natijada bu dalil sudda isbot vositasi sifatida xizmat qiladi.

Fonoskopiya ekspertizasini o‘tkazish jarayoni

Ekspertiza quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. **Materiallarni tayyorlash** — yozuvni tozalash, shovqinlardan ajratish, formatni moslashtirish.
2. **Nazorat namunalarini olish** — gumondordan nazorat tariqasida ovoz yozuvi olinadi.
3. **Texnik tahlil** — ovozning chastotasi, temбри, ritmi, intonatsiyasi o‘rganiladi.
4. **Lingvistik tahlil** — shaxsning talaffuzi, urg‘u, so‘zlash uslubi, dialekt va fonetik belgilar aniqlanadi.
5. **Taqqoslash va xulosa chiqarish** — yozuvdagi va nazorat namunadagi ovoz o‘xshashlik darajasiga ko‘ra baholanadi.

Zamonaviy texnologiyalar va dasturlar

Bugungi kunda fonoskopiya ekspertizasida bir qator dasturiy va texnik vositalardan foydalaniladi:

- **Audacity, Praat, Speech Analyzer, SpectraPLUS** dasturlari;
- **Sun’iy intellekt asosidagi ovoz identifikatsiya tizimlari;**
- **Professional mikrofonlar va akustik analizatorlar.**

Fonoskopiya ekspertizasining mohiyati

Fonoskopiya ekspertizasi — bu audioyozuvlardagi nutq, tovush, shovqin va boshqa akustik belgilarni ilmiy asosda o‘rganish orqali ularni tahlil qilish, taqqoslash va identifikatsiya qilishga qaratilgan sud ekspertizasi turi hisoblanadi.

Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Ovoz yozuvining **haqiqiyligini** aniqlash (ya’ni, yozuvda o‘zgartirish, montaj, kesish yoki qo‘shish bo‘lgan-bo‘lmaganini tekshirish).
2. Ovoz yozuvdagi **shaxsni identifikatsiya qilish** — nutq va fonetik xususiyatlarga ko‘ra shaxs kimligini aniqlash.
3. Audioyozuvdagi **so‘zlar mazmunini** aniqlash va transkripsiya qilish.

20-Noyabr, 2025-yil

4. Ovozning **texnik parametrlari** (chastota, amplituda, intonatsiya, tembr va boshqalar) bo'yicha tahlil o'tkazish.

5. Audioyozuvning **yasalish sharoitlarini** (joy, masofa, asbob turi, fon shovqinlari) aniqlash.

Fonoskopiya ekspertizasining jinoyatchilikni aniqlashdagi ahamiyati

Kriminal amaliyotda fonoskopiya ekspertizasi quyidagi hollarda keng qo'llaniladi:

1. **Terrorizm va tahdid** bilan bog'liq jinoyatlarda — qo'ng'iroq, audio-xabar yoki video murojaatdagi shaxsni aniqlashda.

2. **Tovlamachilik va pora olish** holatlarida — telefon suhbatlarini tahlil qilishda.

3. **Shantaj, tuhmat yoki soxta audioyozuvlar** tarqatishda — yozuvning haqiqiylikni aniqlashda.

4. **Odam o'g'irlash yoki tovlamachilikda** — shaxsning ovozini identifikatsiya qilishda.

5. **Sud-tergov jarayonlarida** — ovoz yozuvlarining ishonchliligini tekshirishda dalil sifatida foydalaniladi.

Misol uchun, tovlamachilik bilan bog'liq jinoyatda gumondor shaxs telefonda jabrlanuvchidan pul talab qilgan bo'lishi mumkin. Ushbu suhbat yozuvi fonoskopiya ekspertizasi orqali tahlil qilinib, gumondorning nutq xususiyatlari aniqlansa, bu hol jinoyatni ochishda muhim dalil bo'lib xizmat qiladi.

Fonoskopiya ekspertizasini o'tkazish bosqichlari

1. **Materiallarni tayyorlash** — yozuvlar texnik jihatdan tozalab, tahlilga tayyorlanadi.

2. **Ovoz namunalarini olish** — tekshirilayotgan shaxsdan nazorat ovoz namunasi olinadi.

3. **Texnik va akustik tahlil** — ovoz to'lqinlari, chastotalar, tembr, ritm va intonatsiyalar o'rganiladi.

4. **Nutq va fonetik tahlil** — talaffuz, urg'u, ohang, so'zlash uslubi aniqlanadi.

5. **Taqqoslash va xulosa** — yozuvdagi ovoz shaxsga tegishli yoki yo'qligi aniqlanadi.

Fonoskopiya ekspertizasining texnik bazasi

Ekspertizani o'tkazishda quyidagi dasturiy va apparat vositalar qo'llaniladi:

- **SpectroLab, Praat, Audacity, Speech Analyzer** kabi dasturlar;

- Professional **mikrofonlar, akustik analizatorlar, filtrlar** va **signal kuchaytirgichlar**;

- **Sun'iy intellekt asosidagi ovoz identifikatsiya tizimlari** (masalan, speaker recognition modellar).

Muammolar va takliflar

Fonoskopiya ekspertizasining samaradorligini oshirish uchun bir qator muammolarni hal etish zarur:

- Ovoz yozuvlarining sifati past bo'lganda aniqlik darajasi kamayadi;

20-Noyabr, 2025-yil

- Ekspertlar malakasini oshirish va zamonaviy dasturlar bilan ta'minlash talab etiladi;
- Sud-tergov amaliyotida fonoskopiya natijalariga nisbatan huquqiy baholash mezonlarini yanada aniq belgilash kerak.

XULOSA

Fonoskopiya ekspertizasi jinoyatchilikni aniqlash va ochishda zamonaviy kriminalistik vositalardan biridir. U texnik, akustik va lingvistik tahlil asosida dalillarni ishonchli tarzda tasdiqlash imkonini beradi. Shu bois, fonoskopiya ekspertizasining ilmiy-texnik bazasini rivojlantirish, ekspertlarning malakasini oshirish hamda qonunchilikda uning o'ri va tartibini yanada mustahkamlash — jinoyatchilikka qarshi kurashda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi.
2. Karimov A. *Sud ekspertizasi asoslari*. – Toshkent: Yuridik nashr, 2022.
3. Xolmatov M., To'xtayev S. *Kriminalistika: nazariya va amaliyot*. – Toshkent, 2023.
4. www.sudexpertiza.uz
5. International Association for Forensic Phonetics and Acoustics (IAFPA) materiallari.